

Webbsänd Konsert

Gustaf Vasa kyrka 13 februari 16.00

Andreas Hammerschmidt ”Geistliches konzert”

Gustaf Vasa Vokalensemble
under ledning av Lars Fredén

Maria Fredén, Elin Lannemyr, Christiane Højlund,
Love Tronner, Love Lyckelin Bergman & Ove Pettersson

Medlemmar ur Gustaf Vasa Kammarkör

Björn Gäfvert & Mime Brinkmann, continuo

Andreas Hammerschmidts andliga samklanger

Andreas Hammerschmidt var ett flyktingbarn. Kriget bröt ut 1618, när han var sju. I staden Brüx i Böhmen, som också hette Most, blev livet allt farligare. Man tvingades välja sida. Inte som tysk eller tjeck – de tillhörigheterna var ganska sammanflätade i trakten. Men hade man ”rätt” tro? Stod man under Rom eller ansåg man sig stå fri? Sådant kunde utrönas med inkvisitoriska och plågsamma metoder.

1626 blev situationen ohållbar och sadelmakaren Hammerschmidt (som inte ville underställa sig Rom och kanske inte heller ville spänna sadelgjordar åt krigsherren Wallensteins legoknektar) tog sin familj norrut över gränsen till Freiberg i Sachsen. De var inte ensamma. Trettioåriga kriget skapade enorma flyktingströmmar i Europa. Dessa ”exulantes” försökte hitta säkra tillflykter och skapa nya liv. Vi kan se dem titta på den unge Rembrandts teckningar från Amsterdams fattigkvarter. Många gick under.

När Sverige blandade sig i religionskriget 1630 drabbades även Sachsen av plundring och svält, men mot alla odds lyckades Hammerschmidts etablera sig i Freiberg. Kyrkorna i staden hade en rik musiktradition och här upptäckte Andreas sin fallenhet för tonkonsten. 1639 erövrade han den viktiga positionen som organist i Johanneskyrkan i staden Zittau. En speciell plats, längst österut i Sachsen, där Tjeckiens, Polens och Tysklands gränser möts i dag. I Zittau talades både tjeckiska, polska och sachsiska, och staden hade växelvis lytt under de böhmiska, polska och sachsiska kronorna. Många tjeckiska flyktingar hade slagit sig ned här, och grannorten Herrnhut blev ett centrum för en speciell form av protestantisk fromhet, med ursprung i de böhmiska brödräfsamlingarna. I herrnhutismen finns för övrigt rötterna till de tidigaste frikyrkliga rörelserna i Sverige.

Efter westfaliska freden 1648 övergick den brännheta konflikten mellan reformation och motreformation i kallt krig. Men tvärs över den konfessionella järnridån började en ny europeisk kulturell gemenskap ta form – den musikaliska republiken, en konstnärlig och italienskspråkig provins som påminner om *la république des lettres*, de lärdas fransktalande nätverk av upplysta brevskrivare.

När de nordeuropeiska protestanterna under fredliga förhållanden kunde utveckla sitt nya gudstjänstliv drog de sig inte undan i någon provinsiell marginal. Tvärtom tog man till sig de senaste estetiska landvinningarna från det katolska Italien. Andreas Hammerschmidts mentor Heinrich Schütz, som var hovkapellmästare i Dresden, hade studerat i Venedig i början av 1600-talet och han tog med sig den italienska musikdramatiken till Sachsen. Kyrkans stränga körmusik berikades av en friare och mer teatralisk solostil, där sångaren eller instrumentalisten fick träda fram mot en bakgrund av ackordföljder som kallades *basso continuo*. Detta lämpade sig bra för en mer individualistisk religionsuppfattning, där den personliga tron och dess

känsloladdade uttryck stod i centrum. *Geistliches Konzert* kallade man den nya, ännu ganska formlösa musikgenren, som senare utvecklades till kantaten och oratoriet. 'Andlig samklang' eller 'andligt samtal' torde vara den adekvata svenska översättningen. Ordet konsert hade på 1600-talet ännu inte fått den avgränsade betydelsen 'musikframförande' utan stod för 'samstämmighet', 'samverkan', 'diskussion' och liknande. Man talade om tidens internationella politik som "den europeiska konserten".

Johanneskirche i Zittau blev en musikalisk experimentverkstad, och Hammerschmidt som var en driftig person fick stora delar av sin produktion tryckt – vilket inte var självklart i en tid när musik mest cirkulerade i handskriftsform och nottryck var en dyr teknik. Verken gavs ut som omfattande samlingar med namn som *Musikalische Andachten*, *Dialogi*, *Fest- Buss- und Danklieder* och *Kirchen- und Tafelmusik*. De nådde stor spridning, även i det samtida Sverige, och vi vet att Hammerschmidts musik framfördes i svenska stiftsstäder som Strängnäs och Uppsala.

Anders Hammarlund

Siehe, wie fein und lieblich ist's

ur Musikalischer Andachten del 4

Ach Jesus stirbt

Lobe den Herrn, meine Seele

Siehe, der Gerechte kommt um

ur Sechsstimmige Fest- und Zeitandachten

Ach Gott, warum hast du mein vergessen?

ur Dialogus á 3. vel 4

Also hat Gott die Welt geliebet

Wie schön sind deine Brüste

ur Sechstimmige Fest- und Zeitandachten

Bis hin an des Kreuzes Stamm

ur Fest-, Buss- und Danklieder

Warum betrübst du dich, mein Herz?

Jesu, mein Jesu, wenn ich nur dich habe

ur Sechstimmige Fest- und Zeitandachten

Siehe, wie fein und lieblich ist's

ur Musikalischer Andachten del 4 (Repris)

Siehe, wie fein und lieblich ist's, daß Brüder einträchtig beieinander wohnen.
Wie der köstliche Balsam ist, der vom Haupt Aaron herabfleußt
in seinen ganzen Bart,
der herabfleußt in sein Kleid, wie der Tau,
der vom Hermon herabfällt auf die Berge Zion.
Denn daselbst verheisst der Herr Segen und Leben immer und ewiglich.

Vad det är gott och ljuvligt att bröder är tillsammans!
Det är som när den fina oljan på huvudet rinner ner i skägget, i Arons skägg,
som faller ner över dräktens linning.
Det är som när Hermons dagg faller över Sions berg.
Där skänker Herren välsignelse, liv i alla tider.

Psaltaren 130:1-3

Ach, Jesus stirbt am Kreuze. Christe, du Lamm Gottes,
der du trägst die Sünde der Welt, erbarme dich über uns!
Ach! Jesus wird verwundet wegebn unser Missetat.
Jesus wird zerschlagen um unser Sünde willen.
Ach! Jesus stirbt für unsre Sünde. Christe, du Lamm Gottes,
der du trägst die Sünde der Welt, erbarme dich über uns!

Ack, Jesus dör på korset.
O, Guds lamm, som borttager världens synder, förbarma dig över oss!
Ack! Jesus blir slagen för våra brott.
Han blir misshandlad för våra synder.
Ack! Jesus dör för våra synder.
O, Guds lamm, som borttager världens synder, förbarma dig över oss!

Delvis ur Jesaja 53:5

Lobe den Herrn, meine Seele, und vergiß nicht, was er dir Gut's getan hat:
der dir alle deine Sünde vergiebet und heilet alle deine Gebrechen.
Der dein Leben vom Verderben erlöset,
der dich krönet mit Gnad' und Barmherzigkeit,

Lova Herren, min själ, hela mitt jag vill prisa hans heliga namn!
Lova Herren, min själ, minns allt det goda han gör:
han förlåter alla mina synder och botar alla mina sjukdomar.

Psaltaren 103:1-4

Siehe, der Gerechte kommt um, und niemand ist, der es zu Herzen nehme.
O weh, Die Krone unsers Hauptes ist abgefallen,
o weh, daß wir so gesündigt haben.

Den rättfärdige går under, och ingen bryr sig om det,
Jesaja 57:1

Kransen har fallit från vårt huvud. Ve oss som syndade så!
Klagovisorna 5:16

Ach Gott, warum hast du mein vergessen?

Warum muß ich so traurig gehen, wenn mein Feind mich dränget?

Was betrübst du dich?

Wir haben einen Gott, der da hilft.

Was betrübst du dich, meine Seele, und bist so unruhig in mir?

Harre auf Gott,

denn ich werde ihm noch danken,

daß er meines Angesichtes Hülfe und mein Gott ist.

Wir haben einen Gott, der da hilft. Alleluja.

Varför har du glömt mig? Varför måste jag gå sörjande, plågad av fiender?

Psaltaren 48:10

Varför är du tyngd av sorg, min själ, och full av oro?

Sätt ditt hopp till Gud! Jag skall åter få tacka honom,
min räddare och min Gud.

Psaltaren 68:21

Vår Gud är en räddande gud, halleluja.

Also hat Gott die Welt geliebet, daß er seinen eingeborenen Sohn gab,
auf daß alle, die an ihn glauben, nicht verloren werden,
sondern das ewige Leben haben.

Also hat Gott die Welt geliebet denn Gott hat seinen Sohn nicht gesandt in die Welt,
daß er die Welt richte, sondern daß die Welt durch ihn selig werde.

Also hat Gott die Welt geliebet.

Så älskade Gud världen att han gav den sin ende son, för att de som tror på honom
inte skall gå under utan ha evigt liv.

Ty Gud sände inte sin son till världen för att döma världen utan för att världen skulle
räddas genom honom.

Johannes 3:16-17

Wie schön sind deine Brüste [Liebe], meine Schwester, liebe Braut!
Deine Brüste [Liebe] sind lieblicher denn Wein,
und der Geruch deiner Salben übertrifft alle Würze.
Deine Lippen, meine Braut, sind wie triefender Honigseim.
Honig und Milch ist unter deiner Zungen,
und der Geruch deiner Kleider ist wie der Geruch des Libanon.
Du bist aller Dinge schöne, meine Freundin.

Vad din kärlek [bröst] är skön, min syster och brud,
din kärlek [bröst] är ljuvare än vin, din balsam ljuvare än alla dofter.
Av sötma dryper dina läppar, min brud, din tunga gömmer honung och mjölk,
dina kläder doftar som Libanon.
Allt hos dig är skönt, min älskade.

*Höga visan 4:7,10-11 (Hammerschmidt byter ut ordet Liebe mot Brüste
som finns i en tidigare vers i Höga visan 4)*

Bis hin an des Kreuzes Stamm ward gehorsam Gottes Lamm.

1. Wend, o Gott, unser Not. Christ dein Blut mach alles Gut.
Seht, wie an des Kreuzes Bogen unser Jesus wird gezogen.
2. Wend, o Gott, unser Not. Christ dein Blut mach alles Gut.
Jetzo wird den Tod er töten, wie er sagt durch den Prtopheten.
3. Wend, o Gott, unser Not. Christ dein Blut mach alles Gut.
Der du am Kreuz aus Erbarmen all' an dich zeuchst, hilf uns Armen.
4. Wend, o Gott, unser Not. Christ dein Blut mach alles Gut.
Der den Schächer angesehen, wird uns nicht den Rücken drehen.
5. Wend, o Gott, unser Not. Christ dein Blut mach alles Gut.
An dem Holze stribt das Leben, Höll' unbd Tod wird preisgegeben.
6. Wend, o Gott, unser Not. Christ dein Blut mach alles Gut.
Also bis ans kreuzes Stamm ward gehorsam Gottes Lamm.

Ända till korsets stam lydde Guds lamm.

1. Vänd, o Gud, vår nöd. Kristus, ditt blod gör allt gott.
Se hur vår Jesus dras upp på korsets båge.
2. Vänd, o Gud, vår nöd. Kristus, ditt blod gör allt gott.
Nu kommer han att döda Döden som han har sagt genom profeten.
3. Vänd, o Gud, vår nöd. Kristus, ditt blod gör allt gott.
Du som på korset drar till dig alla med förbarmande, hjälp oss arma.
4. Vänd, o Gud, vår nöd. Kristus, ditt blod gör allt gott.
Han som har sett Döden kommer inte att vända oss ryggen.
5. Vänd, o Gud, vår nöd. Kristus, ditt blod gör allt gott.
Vid träet dör livet men det övervinner helvete och död.
6. Vänd, o Gud, vår nöd. Kristus, ditt blod gör allt gott.
Så ända till korsets stam lydde Guds lamm.

Warum betrübst du dich, mein Herz?

Bekümmerst dich und trägest Schmerz nur um das zeitliche Gut?

Liebe Seele, es bleibt alles in der Welt.

Vertrau du deinem Herren Gott, der alle Ding erschaffen hat.

Warum betrübst du dich, mein Herz?

Varför är du ledsen, mitt hjärta?

Bryr du dig bara om världsliga ting, känner du smärta för det?

Min kära själ, allt stannar kvar i den här världen.

Lita på Gud din herre som har skapat alla ting.

Varför är du ledsen, mitt hjärta?

Jesu, mein Jesu,

wenn ich nur dich habe,

so frag ich nichts nach Himmel und Erde.

Jesu, mein Jesu,

wenn mir gleich Leib und Seel versmachtet,

Jesu, mein Jesu,

so bist du doch, o Jesu [Gott],

allezeit meines Herzen Trost und mein Teil.

Jesu, mein Jesu.

[Jesu, Jesu min,]

Äger jag dig i himlen önskar jag ingenting på jorden.

Min kropp och mitt mod må svika, men jag har Gud [Jesu],

han är min klippa för evigt.

Psaltaren 73:25-26 (Hammarschmidt har infogat partier med Jesus)